

'עיו תחת עין' פשט ודרש**ד"ר חזות גבריאל**

הנשקה, במאמריו, 'על היחס שבין המדרש והפשט' עומד על שאלת היחס בין פשט ודרש. הוא מציג שלושה כיוונים:

הגישה האפולוגטית

פשוטו של מקרא מלמד אותנו משהו באתו תחום בו עוסק גם מדרשו. לדוגמה, בתחום ההלכה. כדי לפתור את הקונפליקט בין הפשט והדרש אין מנוס מהקביעה שהדרש הוא הפשט האמיתי. עיון אמיתי במקראות יעלה כי מדרשי חז"ל הם המובילים אותנו לפירוש הפשוט ואמיתי. גישה זו רווחה במערב אירופה במאה ה-19, בעיקר אצל חכמים שמצאו עצמם נאלצים לגונן על אי ההתאמה בין התורה שבע"פ לבין התורה שבכתב. חברים בולטים באסכולה זו: בעל 'הכתב והקבלה', והמלבי"ם.

גישה זו קשה אפריורי, שכן, אם אכן הדרש הוא הפשט הפשוט, לא ברור מדוע כותב התורה לא כתב את כוונתו במילים ברורות וחדות יותר. הגר"א התנגד בחריפות. כך כותב תלמידו, ר' מנשה מאיליא, בהקדמת ספרו **בינת מקרא**:

ושמעתי מפה קדוש הגאון החסיד נ"ע מהר"ר אליהו מווילנא זללה"ה, שהרבה להסביר טעותי הסוברים שהדרש יפרש פשט הכתוב...

חז"ל מלמדים אותנו בכמה מקומות כי "אין מקרא יוצא מידי פשוטו" (שבת סג ע"א ומקבילות). אם כן, מוכח מן התלמוד עצמו שהפירוש הפשטי קיים גם לאחר הדרש, כפירוש עצמאי.

הגישה הפונקציונליסטית

הגישה השנייה דוגלת בעצמאותו של הפשט במקביל לדרש. הפתרון שגישה זו מציעה לקונפליקט הוא ויתור על כך שהפשט מלמד משהו באותו מישור בו עוסק הדרש. לדוגמה, בפסוק שעליו יש מדרש הלכה, שם הפירוש הפשטי ילמד אותנו משהו שנוגע למחשבה או לאגדה, במוסר או בסוד. הנשקה דוחה גם את הגישה הזו, ומוכיח שהכלל "אין מקרא יוצא מידי פשוטו" מוליך אותנו לפירוש פשטי שגם הוא עוסק במישור ההלכתי (ראה יבמות כד ע"ב, שבת סג ע"א ועוד).

גישת השילוב

הגישה השלישית, אותה מציע הנשקה עצמו, היא שילוב של שתי הדעות הקודמות: הפשט אכן עוסק ברובד ההלכתי. מאידך, הפשט גם אינו זהה לפירוש המדרשי. אם כן, כיצד עלינו ליישב את הסתירה ביניהם?

- א. כאשר הפשט אינו סותר לדרש, אזי שניהם צדקו יחדיו, וכל אחד מלמד אותנו הלכה אחרת.
- ב. כאשר הפשט סותר לדרש אזי עלינו ליצור סינתזה בין השניים. הפשט הוא אשר מלמד את הגדר האמיתי של ההלכה המקורית, וההלכה הנלמדת מן המדרש מלמדת אותנו כיצד באה הלכה זו לידי ביטוי מעשי, מחמת אילוצים שונים שאינם מאפשרים לנו לקיים את הלכת הפשט כלשונה.

אלו הם דברי הריא"ז **בקונטרס הראיות שלו (בסנהדרין גדולה ה)**, אשר כתב:

וחכמי התורה אמרו 'אין מקרא יוצא מידי פשוטו', שאע"פ שהרשות ביד כל אדם לדרוש המקרא בכל עניין שיכול לדרוש, כמו שאמרו 'דרוש וקבל שכר', מ"מ פשוטו של מקרא הוא העיקר והוא האמת, שאין מקרא יוצא מידי פשוטו.

פתרונו של **הנשקה** לקונפליקט בין הפשט והדרש דומה מאד בלוגיקה שלו למתודת **'שני דינים'** (ר' חיים מבריסק) או **'שתי בחינות'** (הרב ברויארא). הנשקה טוען כי ישנם **'שני דינים'** בחובל בחבירו: א- מדין חובל - החובל בחבירו צריך להוציא לו את עינו שלו. ב- מדין כופר, יש לקחת כופר לכל פוגע בעמיתו שאינו רוצה, ולהימנע מהוצאת העין. הסיכום של שניהם יוצר מצב בו מושת חיוב ממוני על החובל, זאת מכוח הדין השני, אולם העונש הזה נחשב בכל זאת כעונש גופני ולא ממוני, וזאת מכוח הדין הראשון. המצב המוזר הזה הוא תוצאת שקלולם של שני הדינים הקיימים בחובל. הדין הראשון עולה מהפשט, כלומר מן הפסוק "עין תחת עין". הדין השני עולה מהדרש, כלומר מהדרשה (שלא נוטלים כופר לנפש רוצח, אבל לראשי איברים, כן). לשניהם יש השלכות הלכתיות אשר נוהגות בפועל, ולכן שני הדינים יוצרים יחד את המבנה ההלכתי המלא.

להערות ולרכישת ספרי 'מידה טובה': hazutg@gmail.co.il